

Зубченко Н., студ., Поліха Л., студ.,
Запотоцький С. П., к.г.н., докторант.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розглянуто вплив інноваційної діяльності на регіональний розвиток. Визначено відносний рівень інноваційного розвитку регіонів України та обґрунтовано можливі заходи поліпшення регіональної конкурентоспроможності через розробку інноваційної стратегії регіону.

The influence of innovation on regional development is discribed. The relative level of innovative development of regions in Ukraine is determined. The possible measures of regional competitiveness improvement through the development of innovative strategy of the region are grounded.

Вступ. Актуальність теми. Сучасний етап розвитку господарства характеризується актуалізацією процесів підвищення ефективності виробничої структури, розвитку внутрішнього ринку та експортноорієнтованої діяльності, протікання яких має відбуватися з огляду на стратегію інформаційно-інноваційної конкурентоспроможності. Це передбачає особливий, новаторський, антибюрократичний стиль господарювання, в основі якого лежить орієнтація на нововведення, систематичну і цілеспрямовану інноваційну діяльність. Тобто, ринкові умови господарювання вимагають від регіонів переходу на інноваційну модель розвитку, котра б забезпечувала безперервне та ефективне використання інновацій з метою зростання економіки регіону,

оскільки лише в конкурентному середовищі регіон може зберегти свої конкурентні позиції через впровадження та реалізацію інноваційних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інноваційної діяльності та механізми функціонування інноваційних процесів, їх вплив на територіальний розвиток розкриті в працях таких вчених, як О.Алимова, О.Амоші, Є.Бойка, А.Гальчинського, Б.Губського, В.Геєця, З.Герасимчук, М.Долішнього, В.Заруби, С.Захаріна, М.Козоріз, Л.Ковальчук, В.Мікловди, А.Сухорукова, В.Семиноженка, Л.Федулової, В.Яцкова та ін. Проте, в Україні недостатньо повно розкрито механізми здійснення інноваційного розвитку регіону, що потребує подальшого вивчення та обґрунтування в тому числі й суспільно-географічних підходів до стимулювання регіональної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Досвід соціально-економічного розвитку підтверджує, що розширене відтворення здійснюється завдяки інноваціям. Вони сприяють модернізації та структурній перебудові економіки країни, підвищенню її конкурентоспроможності, забезпеченню стійкого економічного зростання, зменшенню безробіття та підвищенню добробуту народу. Ефективне впровадження інновацій є запорукою конкурентоспроможності регіонів.

Посилення конкуренції ставить нові вимоги до потреби переходу на інноваційну модель розвитку економіки, що є основним напрямом до забезпечення конкурентоспроможності. Регіони України повинні прагнути до створення інноваційної моделі розвитку, яка б забезпечувала неперервне підвищення науково-технологічних знань та їх використання з метою збільшення валового регіонального продукту, і завдяки цьому – підвищенню конкурентоспроможності регіонів країни.

Для оцінки загального рівня інноваційного розвитку регіонів України ми проаналізували ряд показників, що так чи інакше характеризують інноваційну діяльність в регіонах держави. Серед таких показників використано: кількість організацій та чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи; внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи; кількість інноваційно-активних підприємств та впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості, розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності; обсяги виробленої інноваційної продукції.

На основі ранжування вище приведених показників ми визначили інтегральний показник інноваційного розвитку регіонів України. За проведеними дослідження ми згрупували регіони України за рівнем інтегрального інноваційного розвитку, визначивши регіони з високими значеннями показника (більше 20.1) - м. Київ та Харківська область. Ці регіони характеризуються високим рівнем розвитку та впровадження інноваційної діяльності, високими показниками забезпеченості фахівцями вищої кваліфікації та наявністю підприємств, які впроваджують інноваційні технології, що в свою чергу забезпечує їх високий економічний рівень розвитку. До того ж зазначені

регіони є найбільш інвестиційно-привабливими, що підтверджує їх статус, як найбільш високо конкурентних територій.

До регіонів із показниками вище середнього (16.01-20) відносяться: Донецька, Дніпропетровська, Львівська і Запорізька області. Вони характеризуються високим рівнем промислового розвитку з наявністю інноваційно-активних підприємств та можливістю впровадження новітніх технологій.

Середні показники інноваційного розвитку (12.01-16.0) мають Сумська, Івано-Франківська, Одеська, Миколаївська, Київська, Луганська, АР Крим та Полтавська області. Так, наприклад, Луганська область, є одним з найбільших промислових центрів України, проте вона характеризується низькими показниками впровадження новітніх технологій і відносно низькою забезпеченістю висококваліфікованими фахівцями та підприємствами, які займаються науковими розробками. АР Крим займає таке положення через своє природно-географічне розміщення з потужною рекреаційною зоною, Теж саме стосується і Одеської області.

Нижче середнього (6.01-12.0) мають області: Вінницька, Чернівецька, Херсонська, Черкаська, Чернігівська, Тернопільська, Кіровоградська та Волинська, що пов'язано з їх спеціалізацією та слабкою промисловою базою. До того ж дані області є найменш інвестиційно привабливими. З цих областей відбувається відтік робочої сили в промислово розвинуті області та в столицю України.

До областей із низьким індексом (менше 6.0) відносяться Закарпатська, Хмельницька, Житомирська, Рівненська області та місто Севастополь, що пов'язано з нестабільним економічним розвитком, несприятливими умовами для розвитку промисловості, з природними умовами та рядом інших чинників, які негативно впливають на їх розвиток (рис. 1).

Поруч із цим у складний для України період становлення економіки вкрай важливим є структурне перетворення і забезпечення подальшого науково-технічного розвитку, що дасть можливість перейти від економіки з переважним обсягом виробництв низьких технологічних укладів до створення і використання технологій більш високого рівня. Відсталість технологічної структури, низький технічний рівень виробничої бази промисловості, слабе фінансування з боку держави наукових робіт та НДДКР, брак фінансових ресурсів не дають можливості економіці країни розвиватися на власній науково-технічній основі та бути конкурентоспроможною [8, с.12].

Проблема інноваційної спрямованості розвитку регіонів пов'язується, перш за все, з розробкою інноваційної стратегії регіону, з формуванням збалансованого набору політик, створенням розгалуженої інноваційної інфраструктури, що дозволила б забезпечити належний рівень регіональної конкурентоспроможності. На сьогодні не завжди при створенні і розвитку на території регіону галузевих наукових організацій враховуються ресурсні

можливості регіону, що створює додаткові труднощі у його збалансованому розвитку і ефективному функціонуванні. Звідси відсутність вираженої інноваційної стратегії розвитку держави та її регіонів, яка призводить до негативних наслідків, пов'язаних із забезпеченням конкурентоспроможності регіонів.

Рис. 1. Інноваційна діяльність в Україні

На нашу думку процес розробки інноваційної стратегії регіону є складним та багатоаспектним процесом, який можна представити у вигляді наступної схеми (рис. 2).

Як видно, процес розробки інноваційної стратегії регіону складається із декількох взаємопов'язаних стадій. Розглянемо зміст кожного зі стадій запропонованого процесу вибору інноваційної стратегії регіону.

На першій стадії здійснюється оцінка рівня конкурентоспроможності регіону, котра дозволяє визначити пріоритетні напрями розвитку регіону залежно від рівня конкурентоспроможності.

На другій стадії визначається місія інноваційного розвитку регіону. Місією інноваційного розвитку регіону має бути створення належного інноваційного середовища, яке б дозволяло продукувати знання у перспективні напрямки

підвищення конкурентоспроможності регіону з метою одержання конкурентних переваг.

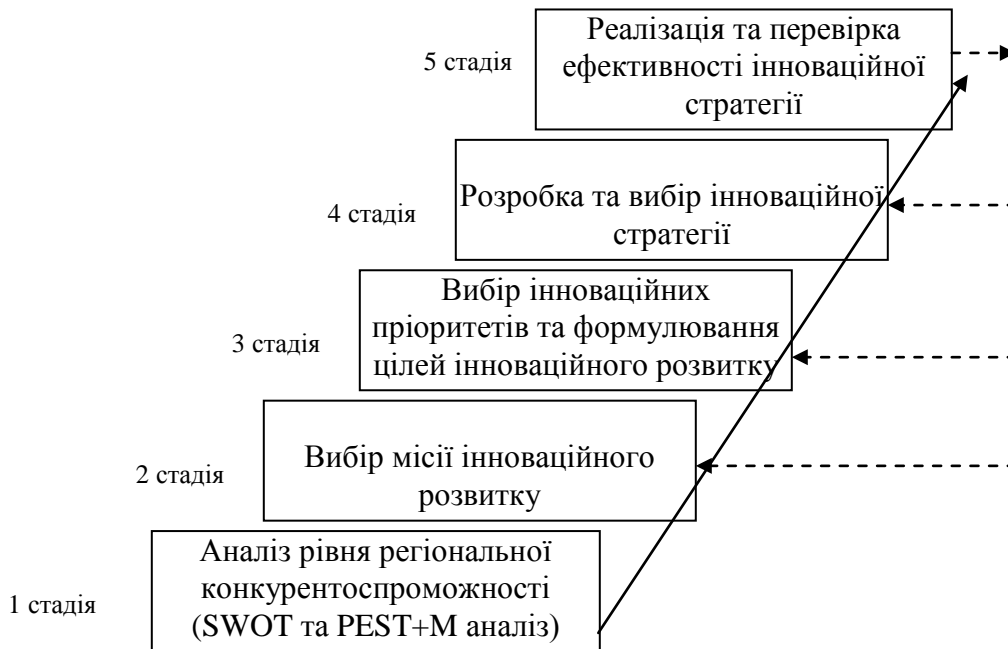

Рис. 2. Стадії розробки інноваційної стратегії регіону

Третя стадія передбачає вибір інноваційних пріоритетів. Інноваційні пріоритети відіграють важливе значення у реалізації інноваційної стратегії, оскільки рішення про надання тому чи іншому напрямку інноваційної діяльності статусу пріоритету ініціює виконання певних дій – виділення ресурсів, підготовку кадрів, інвестувань тощо [8,с.122]. Як стверджує Б.Губський, вибір пріоритетів – це процес, який повинен здійснюватися безперервно, а тому він потребує відповідних ресурсів для його підтримки, а також для моніторингу науково-технічного потенціалу, результатів досліджень, рівня досягнутого економічного та соціального ефекту [1, с.122].

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності – це науково, економічно й соціально обґрунтовані та законодавчо визначені напрями інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній, конкурентоспроможній, екологічно чистій продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу [2]. У сучасній нормативно-законодавчій базі визначено основні пріоритетні напрями інноваційного розвитку регіонів держави. Так зокрема у ст.7 Закону України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” Верховна Рада України проголошує особливим пріоритетом України гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки та природного середовища.

Однак, пріоритети, зазначені у Законі України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, не дозволяють в повній мірі відобразити ті

процеси та явища, які відбуваються сьогодні в економіці регіонів держави та зокрема стосуються їх конкурентоспроможності. Вони повинні бути визначені таким чином, щоб відобразити „полюси росту” щодо забезпечення конкурентоспроможності як окремих регіонів, так і держави в цілому. Поруч із цим в залежності від рівнів інноваційного потенціалу для кожного регіону держави повинна формуватись така система пріоритетів, яка дозволить в повній мірі відобразити особливості їх функціонування.

Як стверджує В.Геєць, роль знання в економічному розвитку зростає, випереджаючи значимість засобів виробництва і природних ресурсів [6, с.188]. За оцінками Світового банку фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатства кожної країни, природний – 20%, а людський капітал – 64%. У таких країнах як Японія і Німеччина частка людського капіталу становить до 80% національного багатства. Таким чином, це дозволяє зробити висновок про те, що саме інтелектуальний ресурс, який представлений у вигляді знань, спричиняє зростання валового регіонального продукту та валового внутрішнього продукту в цілому, та є визначальним фактором забезпечення конкурентоспроможності регіонів держави у сучасних умовах.

Таким чином, на нашу думку, існуюча нормативно-правова база, що визначає пріоритетні напрямки інноваційної діяльності, потребує удосконалення в напрямку їх конкретизації. Поруч із цим пріоритетні напрями інноваційної діяльності регіонів держави варто розбити на три рівні за тривалістю (періодом) здійснення інноваційної діяльності, де кожен із них буде формуватись в рамках стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку.

На думку Л.Ковальської, пріоритети інноваційного розвитку регіону повинні складатися з таких рівнів [5].

1 рівень – стратегічний – пріоритети, спрямовані на довгострокову перспективу (більше 5-30 років), які визначають напрями розвитку науки та техніки, що мають найбільш важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності регіонів держави, на яких потрібно зосередити обмежені державні ресурси, не допускаючи їхнього розпорошення. До них слід віднести створення регіональної інноваційної системи, спроможної поєднати систему генерації нових знань (науку), їх впровадження суб'єктами господарювання через систему освіти та підвищення кваліфікації.

2 рівень – тактичний – пріоритети, спрямовані на середньострокову перспективу (1-5 років), що передбачають формування портфелю інноваційних проектів в регіоні, реалізація яких би дозволила оптимізувати фінансові потоки регіону та прогнозувати його фінансовий потенціал.

3 рівень – оперативний – пріоритети, спрямовані на короткострокову перспективу (до 1 року). Такі пріоритети можна виділити в межах кожного виду економічної діяльності. Перехід на інноваційний шлях розвитку регіонів держави означає забезпечення конкурентоспроможності всіх видів економічної діяльності науково-технічних розробок і прискорення темпів їх використання.

Пріоритетну підтримку повинні мати ті види економічної діяльності, що мають власну базу для проведення науково-дослідних, науково-технічних та експериментальних робіт та відповідний науковий (трудовий) потенціал. При цьому пріоритетами повинні стати розвиток обробних наукомістких галузей промисловості, зокрема зменшення виробництва сировини в напрямку збільшення обсягів виробництва готової наукомісткої продукції.

На цій же стадії здійснюється побудова „дерева цілей” інноваційного розвитку регіону, тобто система підцілей, яка б характеризувала економічні потреби регіону та механізми їх задоволення з точки зору як внутрішнього, так і зовнішнього середовища [3]. Стратегічними цілями для регіонів із низьким рівнем інноваційного потенціалу є формування регіональної інноваційної системи та реструктуризація інноваційної діяльності регіону. Для регіонів із середнім рівнем інноваційного потенціалу стратегічною ціллю є накопичення та розвиток інноваційного потенціалу. Регіони із високим рівнем інноваційного потенціалу повинні забезпечити досягнення таких стратегічних цілей як підвищення інноваційного потенціалу та формування міжрегіонального інноваційного ринку. Кожній групі стратегічних цілей відповідають цілі нижчого порядку, тобто тактичні та оперативні, досягнення яких дозволить наростити конкурентоспроможність регіонів держави.

На четвертій стадії здійснюється вибір інноваційної стратегії. Не реалізуючи в повній мірі інноваційний потенціал, регіон, втрачає свою конкурентну позицію, що призводить до зниження рівня його конкурентоспроможності. Для визначення конкурентної позиції регіонів залежно від рівня використання їх інноваційного потенціалу використаємо чотирьохвекторну модель розвитку їх конкурентного статусу. В основі цієї моделі лежить такий критерій як рівень використання інноваційного потенціалу регіонів (рис. 3).

В процесі конкуренції регіони можуть завоювати один із чотирьох типів конкурентної позиції [4]:

- висока конкурентна позиція, де спостерігається високий рівень конкурентоспроможності регіону за рахунок реалізованого інноваційного потенціалу;

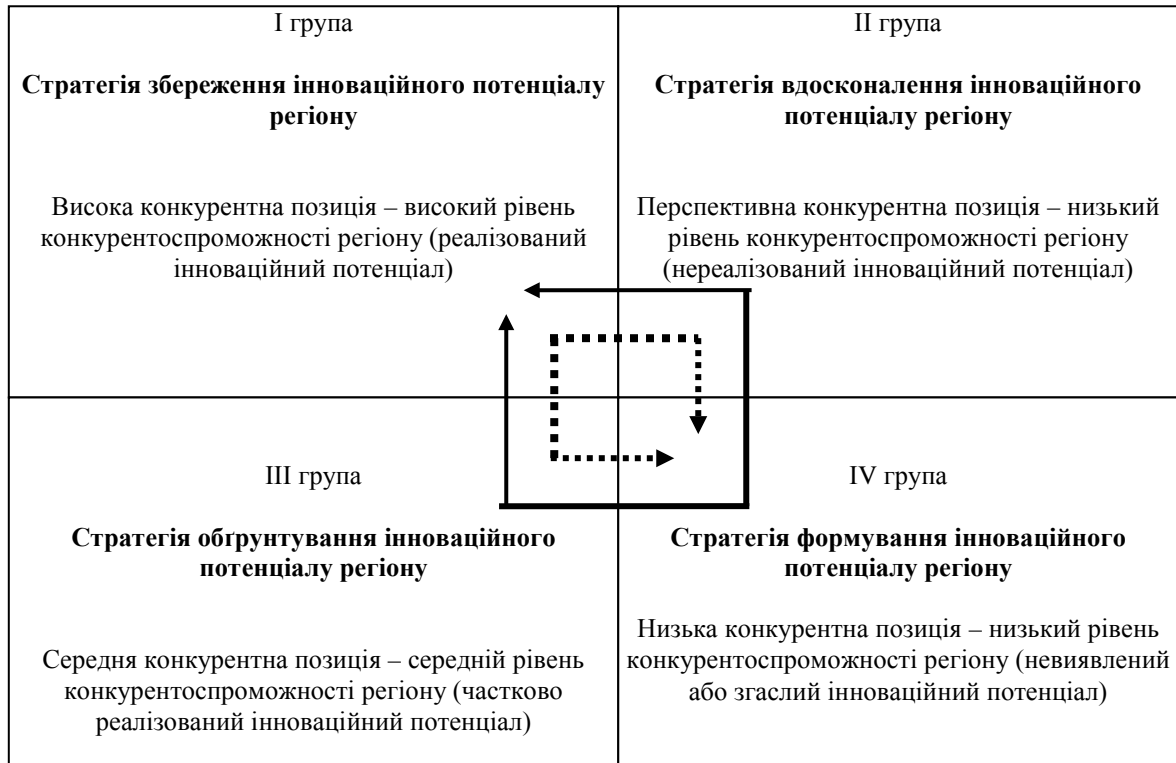
- середня конкурентна позиція – спостерігається середній рівень конкурентоспроможності регіону за рахунок часткового використання інноваційного потенціалу.

- перспективна конкурентна позиція, для якої характерним є низький рівень конкурентоспроможності регіону за рахунок нереалізованого інноваційного потенціалу;

- низька конкурентна позиція – низький рівень конкурентоспроможності регіону за рахунок несформованого інноваційного потенціалу. Дана позиція є найбільш проблемною, оскільки потребує додаткових зусиль щодо пошуку

інноваційних можливостей, зміни свідомості та поглядів на інноваційний процес як напрямок забезпечення конкурентоспроможності.

Слід відмітити, що конкурентна позиція може мати два напрямки розвитку. Перший напрям – прогресивний, де від низької конкурентної позиції через перспективну або середню конкурентну позицію регіон займає високий конкурентний статус.

— прогресивний напрям руху
 - - регресивний напрям руху

Рис. 3. Модель вибору інноваційної стратегії регіону

Другий напрям – регресивний, де від високої конкурентної позиції регіон переходить на низький конкурентний статус, що призводить до втрати своїх конкурентних переваг та зниження конкурентоспроможності в цілому.

Дана модель стане передумовою на шляху вибору інноваційної стратегії розвитку регіонів держави.

Різний рівень диференціації у рівнях розвитку регіонів держави вимагає індивідуалізації підходів до вибору інноваційної стратегії регіонів держави залежно від рівнів розвитку їх інноваційного потенціалу.

Вагоме значення в даному випадку відіграє рівень кореляції між інноваційним потенціалом та рівнем конкурентоспроможності. Якщо спостерігається високий рівень кореляції між цими показниками, то відповідно регіон не буде конкурентоспроможним за умови неефективного використання інноваційного потенціалу, якщо навпаки – конкурентоспроможність регіону

буде забезпечена за допомогою інших складових, таких як ресурсний, трудовий, фінансовий та інші видів потенціалу.

З цією метою пропонується для регіонів держави обрати наступні види стратегій:

I група регіонів - стратегію збереження інноваційного потенціалу регіону;

II група регіонів - стратегію вдосконалення дії використання інноваційного потенціалу регіону;

III група регіонів – стратегію обґрунтування інноваційного потенціалу регіону;

IV та V група регіонів – стратегію формування інноваційного потенціалу регіону.

Стратегія збереження інноваційного потенціалу регіону розглядається як сукупність спланованих заходів, спрямованих на активізацію інноваційних процесів в регіоні, забезпечення потреб населення в інноваційних продуктах та послугах. Ця стратегія повинна бути спрямована на розробку та впровадження нових прогресивних технологій, нових видів продукції та нових форм організації і управління з метою досягнення конкурентних переваг галузей економіки регіону. Основними пріоритетами реалізації стратегії виступають наступні: розвиток малого та середнього бізнесу як найбільш мобільної основи інноваційного розвитку регіону; захист інтелектуальної власності; розвиток і впровадження сучасних інформаційних технологій.

Стратегія вдосконалення інноваційного потенціалу регіону передбачає ефективне використання такої конкурентної переваги регіонів держави як інноваційного потенціалу, розвиток тих видів діяльності, де регіон має сильні позиції у конкурентному середовищі регіонів держави, що дозволить забезпечити йому конкурентоспроможність. Пріоритетними напрямками реалізації даної стратегії виступають наступні: розширене відтворення регіональних інтелектуальних ресурсів; стимулювання існуючих регіональних компаній до використання інновацій; стимулювання створення малих інноваційних підприємств; підвищення ефективності використання фінансової бази регіону, а за необхідності - залучення зовнішніх інвестицій (переважно у високотехнологічну сферу); підвищення рівня кваліфікації та уміння керівників та спеціалістів, які задіяні у процесах, що забезпечують розвиток регіону.

Реалізація цих напрямів вимагає перегляду і певної перебудови діючої системи регіонального управління інноваційним розвитком регіонів держави.

Стратегія обґрунтування інноваційного потенціалу регіону повинна реалізовуватись шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на інноваційне оновлення у регіонах держави. Такі заходи передбачають побудову ефективної системи взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; розвиток інноваційної інфраструктури, створення умов для переорієнтації інвестиційних потоків у науковомісткі сфери виробництва. Досягти цього можна за рахунок:

диференціації розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі тих чи інших суб'єктів господарювання; забезпечення інвестиційної привабливості регіону; застосування системи страхування ризиків розробки та впровадження інноваційних проектів. Пріоритетними напрямками реалізації даної стратегії повинні бути: - підтримка суб'єктів господарювання щодо впровадження передових технологій, які мають важливе значення для підвищення конкурентоспроможності на світових ринках; сприяння посиленню науково-технічного потенціалу малого та середнього бізнесу; забезпечення заходів щодо удосконалення інфраструктури НДДКР.

Стратегія формування інноваційного потенціалу регіону передбачає реалізацію сукупності спланованих заходів, спрямованих на виявлення інноваційного потенціалу або забезпечення стабілізаційних інноваційних процесів у регіоні на основі структурних перетворень.

Реалізація стратегії передбачає проведення структурної перебудови інноваційної діяльності регіону, виходу на зовнішній ринок з наукомісткою продукцією і завоювання обох ринків за рахунок високих споживчих якостей традиційної та пропозиції новітньої продукції. Характерною особливістю реструктуризації інноваційної діяльності регіону є регульований процес здійснення структурних перетворень, внаслідок якого відбувається зміна ролі і значення окремих галузей в економіці, оптимізація їх розміщення по території регіону, зміна технології й організації виробництва, масштабів та напрямків інвестицій.

Пріоритетними напрямками реалізації цієї стратегії є: формування та розвиток бази інноваційних знань (економіки знань) як передумови на шляху формування інноваційного потенціалу; реформування наукового сектору економіки регіону.

Важливе значення у реалізації зазначених стратегій інноваційного розвитку відіграє розвиток регіональних інноваційних центрів. Вони утворюють організаційну основу інноваційних процесів, відіграють важливу роль у перенесенні високих технологій зі сфери фундаментальних розробок у виробництво і сприяють комерціалізації науки та нарощенню конкурентоспроможності регіону [3].

На п'ятій стадії здійснюється реалізація інноваційної стратегії, яка передбачає інфраструктурне забезпечення інноваційного розвитку. Інфраструктурне забезпечення реалізації інноваційної стратегії полягає в створенні та функціонуванні комплексу державних та приватних структур, що забезпечуватимуть розвиток та підтримку всіх стадій інноваційного процесу. На цій же стадії здійснюється оцінка реалізації інноваційної стратегії.

Реалізація інноваційної стратегії є головним чинником інноваційного шляху розвитку економіки регіонів держави. Суттєва державна підтримка такої діяльності вимагає відбору проектів, що претендують на реєстрацію як інноваційні.

Оцінка рівня конкурентоспроможності регіону дозволяє оцінити ефективність обраної інноваційної стратегії, виявити недоліки щодо її впровадження та дозволить їх усунути у перспективі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. сьогодні лише через знання можна створювати і розвивати інноваційну економіку регіонів держави, здатну бути конкурентоспроможною і забезпечувати сучасний рівень життя населення. При цьому боротьба відбувається, насамперед, за подальше нагромадження знань, забезпечення їх безперервного трансферу в суспільстві і матеріалізації в техніці та технологіях.

Список використаних джерел:

1. Губський Б.В. Конкурентоспроможність економіки України. Посттрансформаційна перспектива. Монографія / Губський Б.В.- К.: Наукова думка, 2004. – 343 с. 2. Закон України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” / Верховна Рада України. – К.: ВВРУ, 2003. - №13. 3. Ковальська Л.Л. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: [Монографія] / Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. – Луцьк.: ЛДТУ, 2003. – 242 с. 4. Ковальська Л.Л. Інноваційна модель розвитку регіону як основа забезпечення його конкурентоспроможності / Ковальська Л.Л. // Роль інноваційних моделей розвитку регіонів у підвищенні конкурентоздатності товарів та послуг: тези доповідей і виступів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених. – Донецьк.: ТОВ „ДЕГР”, 2006. – Ч.2. - С.117-119. 5. Ковальська Л.Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: Монографія – Луцьк: Надстиря, 2007 – 420 с. 6. Україна у вимірі економіки знань / [за ред. акад. НАН України В.М.Гейця]. – К.: Основа, 2006. – 592 с. 7. Положення „Про організацію та проведення державної комплексної експертизи і кваліфікування інноваційних проектів, інноваційних продуктів та інноваційної продукції” // Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. 8. Федулова Л.І. Технологічний розвиток економіки України / Федулова Л.І. – К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2006. – 627 с.